

NAVOIY MUNOJOTLARINING “QUR’ONI KARIM”
BILAN BOG‘LIQLIGI

Shamiddinova Qurbonoy Jamoliddin qiz

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti
Jurnalistika va o‘zbek filologiyasi fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Alisher Navoiy munojotlarining “Qur’oni Karim” bilan g‘oyaviy-badiiy bog‘liqligi tahlil qilingan. Munojot janrining kelib chiqishi, sharq mumtoz adabiyotidagi o‘rni hamda Navoiy ijodidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, shoirning “Munojot” asari va “Xamsa” dostonlaridagi munojotlarning Qur’on oyatlari bilan mushtarak jihatlari misollar asosida ko‘rsatib berilgan. Maqolada munojotlarning ilohiy manbalardan oziqlanishi, Ollohga hamd, tavba va iltijo motivlari badiiy hamda diniy jihatdan tadqiq etiladi.

Kalit so‘zlar: munojot, Qur’oni Karim, Alisher Navoiy, Xamsa, tasavvuf, hamd, iltijo, mumtoz adabiyot, ilohiylik, badiiy talqin.

Abstract: This article analyzes the ideological and artistic connection between the munojats of Alisher Navoiy and the Qur’an. The study highlights the origin of the munojat genre, its role in classical Eastern literature, and its significance in Navoi’s works. In particular, the article examines the similarities between the poet’s “Munojot,” the munojats in the epics of the “Khamsa,” and the verses of the Qur’an through textual examples. The research also discusses the spiritual foundations of munojats, focusing on themes such as praise to Allah, repentance, and supplication from both literary and religious perspectives.

Keywords: munojat, Qur’an, Alisher Navoi, Khamsa, Sufism, praise, supplication, classical literature, spirituality, artistic interpretation.

“Munojot” arabcha “maxfiy suhbat”, “iltijo”, “najot so`ramoq”, “yolvormoq” degan lug`aviy ma`nolarga ega.<sup>1</sup> Munojot- islomdagi farz namozlardan tashqari, ixtiyoriy ravishda o`qiladigan namozlar. Har qanday dindorning ixtiyoriy Xudoga iltijo va ibodat qilishi ham munojot deyiladi. Bunday namoz va ibodatlar ko`pincha kechalari ado etilgan. Munojot faqat namoz ichida bo`lishi shart emas. Munojotni Allohga iltijo qilib, duo ko`rinishida ham hammavaqt qilish mumkin. Munojot sharq mumtoz adabiyotining an`anaviy unsurlaridan biri. Odatda, munojot najot umidi, tavba, iltijolar, Tangriga otashin murojaat shaklida ifodalanadi. Munojot ko`proq epik hamda liro-epik asarlarning bosh qismida, ya`ni asar muqaddimasidan joy oladi. Agar muqaddima tarkibida Ollohga hamd, Payg`ambarga na`tlar bo`lsa, hamdlardan keyin, na`tdan oldin keltiriladi. Umuman, asarlar tarkibida munojotlarning joylashish tartibi har xil. Ko`p hollarda bosh qismida, xususan, Alisher Navoiy “Xamsa” dostonlarining barchasida asar muqaddimasida berilgan. “Lison ut-tayr”da esa bosh qismida bitta, asar oxirida har bir vodiy tamsilidan so`ng qolgan ettita munojot keltirilgan. Munojot dastlab musulmon kishining Ollohga murojaat etib, o`z hojatlarini so`rashi, yalinib-yolvorishi tarzida yuzaga kelgan. 9-10-asrlardan boshlab adabiy janr sifatida shakllana boshlagan. Munojot Abdulloh Ansoriy asarlaridan an`anaviylik kasb etgan. O`zbek adabiyotida Xoja Ahmab Yassaviyning “Devoni Hikmati”ida “Munojotnoma” shaklida boshlangan.

Mir Alisher Navoiydan bizga ulkan adabiy meros etib kelgan. Ulardan biri “Munojot” hisoblanadi. “Munojot” asariga to`xtalishdan avval, bu janr haqida ma`lumotga ega bo`lsak. Munojot - Olloh bilan bandasining bevosita ruhiy aloqasidir. Demak, Ollohn o`ziga yaqin deb bilgan, unga ishongan inson uchun Yaratgan doim uning yonida. Hayotining prinsipial nuqtalarida, inson yolg`iz qolganda, unga murojaat qiladi. Eng botin, ya`ni intim tuyg`ularini

¹ O`zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. A.Azizxo`jayev.Davlat ilmiy nashriyoti.T.2005

izhor etadi. Ana shu psixologik holat - munojot deyiladi. U qog'ozga tushgan va badiiyat talablariga javob bergan taqdirda adabiyot mulkiga aylanadi.

Asar shoirning "o'ziga o'zi maktubi" tarzida yozilgandek go'yo. Asar shu janrda yozilgan asarlarning eng asilidir. Ko'zguga qiyoslaganimizda, unda shoirning umri davomida ko'rgan, kechirgan hayotining umumlashmasi, undagi saboqlarni ko'ramiz.

Asar haqidagi dastlabki ma'lumotlarni 16-asrga tegishli bo'lgan "Abushqa" lug'atidan olishimiz mumkin. Aynan undan bizga Navoiyning "Munojot" nomli asari borligi ma'lum bo'ladi. Yana adabiyotshunos O. Levand ilmiy izlanishlarida "Munojot" haqida ma'lumotlar mavjud. U 1958-yilda Istanbulda saqlanayotgan Navoiyning 2 kulliyoti haqida ma'lumot beradi.² Har ikkovida ham "Munojot" ko'rsatib o'tilgan. "Munojot"ning qo'lyozma nusxasini mumtoz adabiyotimiz fidokorlaridan Suyima G'anieva 1991-yilda topib o'rgandi va nashr qildirdi. Uning izlanishlaridan asar kulliyot muqadimasi emas, balki mustaqil asar ekanligi ma'lum bo'ladi.

Islom dinining muqaddas kitobi Ollohning Payg'ambarga jo'natgan vahiy-lari to'plami bo'lmish "Qur'oni Karim" kitobi nafaqat Alisher Navoiy munojotlariga, balki jamiyki munojot janri namunalariga asos bo'lib xizmat qiladi. Munojotlar undan to'yinib dunyo yuzini ko'radi. Shuning uchun, har bir musulmon Kalomullohni tan olgan holda islom diniga e'tiqod qiladi. Ollohga ishonadi, uning karamidan umidvor bo'lib Ollohga murojaat qiladi. Bu bevosita munojot janri namunalarida o'z aksini topadi. Ushb ishimiz davomida "Qur'oni Karim", Alisher Navoiy "Munojot" asari, "Xamsa"ning tarkibidagi har bitta doston munojotlarining o'zaro mutanosibligi haqida so'z yuritamiz. Bunga sabab badiiyat namunasiga aylanib ilohiyat bilan sug'orilgan munojotlarning tub ildizi, bizning fikrimizcha, bevosita "Qur'oni Karim"dagi oyatlarga borib tutashadi. Undan o'sib chiqqan deyishimiz mumkin.

² А.Аъзамов "Муножотнома" Алишер Навоий "Муножот" асарига шархлар. Маънавият. Тошкент 2001.

Munojotlarning bosh qismi ko'p vaqtda Ollohga hamd bilan boshlanadi. Ya'ni Yaratganning buyuk sifatlarini ta'rif etish hisoblanadi. Avval biz shunday o'rinlarni ko'rib chiqamiz.

Xususan, Tangri taoloning eng buyuk va yakka-yu yagona yaratuvchilik karomati sohibi ekanligi haqida so'z yuritamiz. Bu haqda avval "Qur'oni Karim"dagi Baqara surasining 28-29-oyatlarida shunday deyilgan:

*O'lik taningizga jon bergan, keyin o'lim beradigan, so'ngra yana tiriltirganidan keyin o'ziga qaytajagingiz- Ollohni qanday qilasiz-a? U shunday zotki, siz uchun erdagi barcha narsani yaratdi. So'ngra samoga yuzlandi-da, ularni etti osmon qilib tikladi. U hamma narsani bilguvchidir.*³

Yana shu suraning 22-oyatidan:

U zot sizlar uchun Erni qarorgoh, Osmonni tom qilib qo'ydi va osmondan suv tushirib, unig yordamida sizlarga rizq bo'lsin deb mevalar chiqardi. Bas, bilib turib o'zgalarni Ollohga tenglashtirmang.

Shu suraning 164-oyatidan:

*Albatta, Osmonlar va Erning yaratilishida, kecha va kunduzning almashib turishida, dengizda odamlarga kerakli narsalarni olib yurgan kemalarni (suzishida) va Olloh osmondan tushirgan va u sababli o'lik erni tiriltirib bor jonzotni tarqatib-yoyib yuborgan suv degan ne'matga va shamollarning yo'naltirishida, Osmon va Er orasidagi itoatgo'y bulutga (bularning hammasida) aqlli kishilar uchun oyat-alomatlar bordir.*⁴

Yana bir Abasa nomli suraning 25-oyatidan to 32-oyatigacha shu haqda so'z boradi:

Biz (osmondan) suv- yomg'irni quydirdik. So'ng Biz don-dunni uzum va ko'katlarni, zaytun, xurmolarni, quyuq daraxtzor bog'larni, meva-chevayu o't-o'lanlarni sizlar uchun va chorva mollaringiz uchun manfaat bo'lsin deb, unib o'stirib qo'ydik-ku!

“Munojot”dan:

Ilohi yo ‘q erdim bor etding, tiftl erdim ulug‘lar jirg‘asig‘a qotting, ammo nafs-u havo eliding zuhdim niholin ushotting va ofiyatim hayolini yozuq sipohi turktozidin tarqatding.

Ilohi, shami husni bezanmog‘i ham sendin, parvona joni o‘rtanmog‘i ham sendin.

Ilohi, gul uzorig‘a dilaftro‘zluq ham sen berding va bulbul fig‘oni zorig‘a jigarsa‘zluq ham sen berding. Agar qaysi sham‘i gulrux ishqiq o‘tinkim ko‘nglumg‘a solding parvona va bulbuldek sabr-u qarorimni olding.⁵

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, ushbu qisqa taqqoslash jarayonida Navoiy dahosiga yana bir bor guvoh bo‘ldik. Ya‘ni Navoiy, nafaqat, adabiyot, til, siyosatni yaxshi bilgan, balki u islom dinini, uning tengsiz kuchini yaxshi bilgan. Bu aynan munojot janri namunalarida ko‘rinadi. Hazrat Alisher Navoiy bu janrda ham o‘ziga xos guliston yarata olganlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Islomov Z. Navoiy lirikasining badiiyati. – Toshkent: Fan, 2013. – 276b.
2. Suyuma G‘aniyeva. Munojot tabdili. Toshkent: Fan, 1991.
3. Suyuma G‘aniyeva. “Munojot” tabdili // Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami. Toshkent, 2000-yillar nashri tarkibida.
4. Navoiy A. Munojot. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
5. النوي، يحيى بن شرف. الأذكار. – القاهرة: دار الحديث، 2004. – 276 ص
6. مسلم، الحجاج. صحيح مسلم. – بيروت: دار الفكر، 1998. – 452 ص
7. Navoiy o‘qishlari materiallari. – Toshkent, 2021. – 312 b.
8. Sharqshunoslik tadqiqotlari. – Toshkent, 2019. – 278 b.
9. Til va adabiyot masalalari. – Toshkent, 2022. – 289 b.
10. Abdulla A‘zam. Munojotnoma. — Toshkent: Ma‘naviyat, 2003.

⁵ А.Навоий Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик. 10-жилд. “Munojotnoma”. Гафур Ғулом. Тошкент. 2011. 615-618-бет.